

پیش‌بینی جهت‌گیری دینی چرخشی بر پایه الگوی ارتباطات خانواده و نقش میانجی خودشیفتگی

Predicting Religious orientation shifts Based of Family Communication patterns with Narcissism as a Mediating Variable

مجید هزاری / دانشجوی دکتری روان‌شناسی عمومی، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران.

ناصر آقابابایی / استادیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه قرآن و حدیث، تهران، ایران.

امیرعلی مازندرانی / استادیار گروه علوم رفتاری، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی، تهران، ایران.

Majid Hazari / PhD student in General Psychology, Department of Psychology, Saveh Branch, Islamic Azad University, Saveh, Iran

✉ **Naser Aghababaei** / Assistant Professor, Department of Psychology, University of Quran and Hadith, Tehran, Iran
naseragha@gmail.com

Amir Ali Mazandarani / Assistant Professor, Department of Behavioral Sciences, Research and Development Institute for Humanities, Organization for Study and Compilation of Academic Textbooks in Islamic Sciences and Humanities, Tehran, Iran

Abstract

The purpose of the present study was to predict students' religious orientation shifts based on the family communication pattern model, with narcissism as a mediating factor. The research method was descriptive-correlational, employing a structural equation modeling approach. The statistical population consisted of students at Farhangian University in Tehran in 2022, from which 388 individuals were selected through stratified sampling and responded to scales measuring religious orientation shifts, family communication patterns, and narcissism. Structural equation modeling was used for data analysis. The findings revealed that narcissism negatively mediates the effect of the conversation-oriented family communication pattern on non-committed non-reflective religious orientation shifts, while positively mediating its effect on committed

چکیده

هدف از پژوهش حاضر پیش‌بینی جهت‌گیری دینی چرخشی دانشجویان بر پایه الگوی ارتباطات خانواده با نقش میانجی خودشیفتگی بود. روش پژوهش از نوع توصیفی همبستگی با رویکرد معادلات ساختاری بود. جامعه آماری پژوهش را دانشجویان دانشگاه فرهنگیان شهر تهران در سال ۱۴۰۱ تشکیل دادند، که از میان آنها ۳۸۸ نفر به صورت نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شدند و به مقیاس‌های جهت‌گیری دینی چرخشی، الگوهای ارتباطی خانواده، و خودشیفتگی پاسخ دادند. برای تحلیل داده‌ها از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شد. یافته‌ها نشان داد خودشیفتگی اثر الگوی گفت‌ووشنود ارتباطات خانواده بر جهت‌گیری دینی چرخشی غیرمتعهد - غیرتأمل‌گر را به صورت منفی و اثر آن بر جهت‌گیری دینی چرخشی متعهد

reflective and committed non-reflective religious orientation shifts. The variables of family communication patterns and narcissism collectively explained 20%, 9%, 14%, and 20% of the variance in committed reflective, committed non-reflective, non-committed reflective, and non-committed non-reflective religious orientation shifts, respectively. It can be concluded that family interactions may explain the type of religious orientation of children and influence their personality.

Key words: Family communication, religiosity, religious orientation, narcissism.

– تأمل‌گر و متعهد – غیر تأمل‌گر را به صورت مثبت میانجیگری می‌کند. متغیرهای الگوی ارتباطات خانواده و خودشیفتگی در مجموع به ترتیب ۲۰، ۹، ۱۴، و ۲۰ درصد از واریانس جهت‌گیری دینی چرخشی متعهد – تأمل‌گر، متعهد – غیر تأمل‌گر، غیر متعهد – تأمل‌گر و غیر متعهد – غیر تأمل‌گر را تبیین کردند. می‌توان گفت که تعاملات خانواده ممکن است نوع جهت‌گیری دینی فرزندان را تبیین نماید و بر شخصیت آنها اثرگذار باشد.

کلیدواژه‌ها: ارتباطات خانوادگی، دین‌داری، جهت‌گیری دینی، خودشیفتگی.

مقدمه

روان‌شناسان، بر پایه شواهد تجربی، دین‌داری و معنویت را نیروی مهمی می‌بینند که به انسان قدرت معنوی می‌دهد، او را در برابر سختی‌ها حفظ می‌کند و از اضطراب و نگرانی دور می‌سازد (یانگ و هانگ،^۱ ۲۰۱۸). معنویت مسیر و فرایند رشد با هدف رسیدن به تعالی و شناخت هرچه بیشتر خداوند و نزدیک شدن به او، به‌شمار می‌آید. زمینه مورد نیاز برای قرار گرفتن در این فرایند به‌صورت گرایش‌های بالقوه در انسان وجود دارد. اولین مرحله پس از توجه به این گرایش‌ها رسیدن به باورهای معنوی و در مراحل بعدی، عمل و رفتار بر پایه این باورها می‌باشد (رزمارین، آلپر و پارگامنت،^۲ ۲۰۱۶). انسان از طریق دین و معنویت می‌تواند معنا و هدف زندگی را درک کند (مبارکی، یوسفی و اسفندیاری، ۲۰۲۰). معنویت عامل محافظت در برابر طیف وسیعی از پیامدهای منفی سلامت است (نوروزی و محبی دهنوی، ۲۰۲۳). آلپورت دین را فلسفه‌ای توصیف کرد که به زندگی وحدت می‌بخشد. او دین را عامل بالقوه دخیل در سلامت روانی معرفی کرد، اما جهت‌گیری دینی جنبه‌ای اساسی از دین‌داری است که راه‌های گوناگونی را برای نزدیک شدن یا دوری از دین دربر می‌گیرد. تعهد آسان‌ترین ویژگی جهت‌گیری مذهبی است، اما زیربنای اینکه چرا فرد متعهد است؟ اغلب انگیزه‌های گوناگون است؛ بنابراین جهت‌گیری دینی چندبعدی است و می‌تواند شکوفایی انسان را ارتقا بخشد و همچنین در برخی اشکال ناراحتی ایجاد کند (هتاوی،^۳ ۲۰۱۶؛ کراوس و هود، ۲۰۱۳).

1. Yang & Huang
2. Rosmarin, Alper & Pargament
3. Hathaway

کراوس و هود^۱ (۲۰۱۳) در تلاش برای بررسی پیچیدگی چندبعدی جهت‌گیری دینی، الگوی جهت‌گیری دینی چرخشی را ابداع کردند. در الگوی کراوس و هود (۲۰۱۳) معیارهای جهت‌گیری دینی عمدتاً با توجه به دو عامل تعهد و تأمل متفاوت است. به عبارت دیگر، این معیارها در درجه‌ای که از تعهد به یک ایمان دینی استفاده می‌کنند (متعهد در مقابل غیرمتعهد) و همچنین میزان قابل تحلیل بودن و باز بودن نظام اعتقادی برای پرسش و رشد (تأملی در مقابل غیرتأملی) متفاوت است. بنابراین جهت‌گیری دینی را می‌توان به چهار ربع دسته‌بندی کرد: متعهد - تأملی، متعهد - غیرتأملی، غیرمتعهد - تأملی و غیرمتعهد - غیرتأملی.

طبق نظر آلپورت باورهای دینی در بستر خانواده و ارتباطات خانوادگی شکل می‌گیرد. در این خصوص، محققان به بررسی ارتباط الگوهای خانوادگی با جهت‌گیری دینی پرداختند (خاربری بستک، جاویدی و کاظمی، ۲۰۱۴؛ فیروزبخت و لطیفیان، ۲۰۱۸؛ فیفه، لیف نلسون و مسراسمیت، ۲۰۱۴). دو نهاد دین و خانواده بر ارزش‌های مشابهی تأکید می‌کنند و برای اجتماعی شدن به هم وابسته هستند. رابطه دین‌داری و خانواده را می‌توان یک رابطه اثرپذیر بر هم در نظر گرفت (امیراجمندی، جهانگیر و نیکنام، ۱۴۰۱). فیتز پاتریک و ریچی (۱۹۹۴) با مفهوم‌سازی و نقادی نظریه مک‌لئود و چفی (۱۹۷۲) دو بعد زیربنایی گفت‌و شنود و هم‌نوایی را در الگوهای ارتباطی خانواده مطرح ساختند (قدومی‌زاده و فولادچنگ، ۱۳۹۴). در خانواده‌هایی که الگوی تعاملی‌شان بر اساس گفت‌و شنود است، اعضای خانواده مکرر و خودانگیخته با هم در ارتباط هستند، آزادانه درباره موضوعات مختلف گفت‌وگو می‌کنند، و با همفکری یکدیگر تصمیمات مهم مربوط به خانواده را می‌گیرند، اما در جهت‌گیری هم‌نوایی، روابط خانوادگی بر همسان بودن بازخوردها، ارزش‌ها، عقاید و اجتناب از تعارض تأکید می‌شود (کوئرنر و فیتزپاتریک، ۲۰۰۲؛ میکائیلی، رحیمی و صداقت، ۱۳۹۷).

در ارتباط بین الگوهای خانواده و جهت‌گیری دینی، ویژگی‌های شخصیتی همچون خودشیفتگی می‌تواند نقش داشته باشد. خانواده مهم‌ترین نهاد اجتماعی در جوامع انسانی بوده و از نظر تکوین شخصیت و پرورش آن در فرزندان و همچنین تأثیر زیادی در سازگاری فرد با جامعه در آینده دارد. برخی از دانشمندان علوم اجتماعی باور دارند که ریشه بسیاری از انحرافات شخصیت را باید در پرورش نخستین خانوادگی جست‌وجو کرد. اگر منشأ بسیاری از کج رفتاری‌ها و بیماری‌های روان‌شناختی بررسی گردد، نقش خانواده در کیفیت رشد شخصیت آشکار می‌گردد (روشن‌زاده و رضایی، ۱۳۹۵). از آنجایی که

1. Krauss, S. W. & Hood

2. Fife, E., Leigh Nelson, C. & Messersmith

خانواده شبکه‌ای از ارتباطات است که در آن اعضای خانواده در فرایندی دوسویه با هم در تعامل هستند (ضابطی و جعفری، ۱۳۹۷)، افراد توانایی تأثیرات شگرفی بر یکدیگر دارند.

خودشیفتگی نوعی توجه متمرکز به خود توصیف شده است (بارنت و شارپ،^۱ ۲۰۱۷). خودشیفتگی این‌گونه توصیف می‌شود: احساس عمیق اهمیت شخصی، اشتغال ذهنی با تخیلات موفقیت، باور به اینکه فرد ویژه یا بی‌همتاست، احساس محق بودن، بهره‌کشی در روابط بین‌فردی، عدم همدلی با دیگران، حسادت به دیگران و داشتن نگرش متکبرانه (میلر و کمپبل، ۲۰۰۸). خودشیفتگی مجموعه‌ای از ویژگی‌های هیجانی است که در نتیجه آن فرد خود را برتر می‌داند و بیش‌ازحد بر ارزش یا موقعیت خود در چشم دیگران تمرکز می‌کند (روشن‌زاده و رضایی، ۱۳۹۵). خودشیفتگی در اصل با دین در تضاد است. روان‌شناسان تکاملی این‌طور استدلال کرده‌اند که دین از تمایلات اجتماعی تکامل می‌یابد (نورنزیان،^۲ ۲۰۱۴). هم آیین‌ها و هم باورهای دینی، کارکرد فرهنگی افراد را ترغیب می‌کند تا از منافع شخصی خود چشم‌پوشند و به منافع بلندمدت گروهی توجه کنند (هیدت،^۳ ۲۰۰۳). بر طبق این تفکر، افرادی که دارای خودشیفتگی هستند، کمتر احتمال دارد که این تقدس را درک کنند (دورینگ^۴ و همکاران، ۲۰۰۹). خودشیفتگی همچنین با صفات مختلفی مانند فروتنی (ساندیج، پین و هیل،^۵ ۲۰۱۵)، بخشش (فاتفتا و اسچرودر،^۶ ۲۰۱۷) و تمایل به عذرخواهی (هاول^۷ و همکاران، ۲۰۱۱) ارتباط منفی دارد. اگر به‌صورت آشکار، عقاید دینی و شرکت در مراسم دینی، به‌عنوان ابزار اصلی برای نشان دادن تعهد و وفاداری نسبت به شخص یا گروه باشد (هیدت، ۲۰۱۲)، می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که مردم، افراد غیرمتدین را خودشیفته می‌بینند؛ زیرا آنها نفع شخصی را مقدم بر خیر و صلاح جامعه می‌دانند. در این زمینه، دوبندورف و لوشنر^۸ (۲۰۱۷) دریافتند که افراد نسبت به افراد متدین، ویژگی‌های خودشیفتگی بیشتری را به یک فرد غیرمذهبی نسبت می‌دهند. هرمان و فولر (۲۰۱۷) نیز بررسی کردند که آیا افراد غیرمذهبی واقعاً در صفت خودشیفتگی بالاتر هستند یا نه؟ آنها دریافتند که آمریکایی‌های غیرمذهبی از نظر خودشیفتگی نسبت به آمریکایی‌های مذهبی، پایین‌تر هستند؛ به‌خصوص در خرده‌مقیاس‌های احساس جذابیت نسبت به خود و

---

1. Barnett & Sharp

2. Norenzayan

3. Haidt

4. Doehring

5. Sandage, Paine & Hill

6. Fatfuta & Schr der-Abé

7. Howell

8. Dubendorff & Luchner

خودتحسینی. بنابراین می‌توان گفت که مردم معتقدند که افراد غیرمذهبی خودشیفته هستند، اما به نظر می‌رسد عکس این موضوع نیز صادق باشد. به دنبال این موضوعات، در پژوهش حاضر کوشیده شد تا به این سؤال پاسخ داده شود: آیا خودشیفتگی می‌تواند در پیش‌بینی انواع جهت‌گیری دینی چرخشی (تأمل - تعهد دینی) دانشجویان بر پایه الگوی ارتباطات خانواده نقش میانجی داشته باشد یا نه؟

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی همبستگی و مدل معادلات ساختاری بوده است. جامعه آماری پژوهش را دانشجویان دانشگاه فرهنگیان شهر تهران در سال ۱۴۰۱ تشکیل دادند. با وجود آنکه در مورد حجم نمونه لازم برای تحلیل عاملی و مدل‌های ساختاری توافق کلی وجود ندارد (شریبر، ۲۰۰۶)، به‌زعم بسیاری از پژوهشگران حداقل حجم نمونه لازم ۲۰۰ نفر می‌باشد (هولتر، ۱۹۸۳؛ گارور و منتزر، ۱۹۹۹؛ سیوو و همکاران، ۲۰۰۶؛ هو، ۲۰۰۸). کلاین (۲۰۱۰) نیز معتقد است در تحلیل عاملی اکتشافی برای هر متغیر ۱۰ یا ۲۰ نمونه لازم است، اما حداقل حجم نمونه ۲۰۰ نفر قابل دفاع است. در پژوهش حاضر، از میان دانشجویان، ۳۸۸ نفر به‌صورت نمونه‌گیری طبقه‌ای به‌عنوان گروه نمونه انتخاب شدند و به مقیاس‌های پژوهش پاسخ دادند. برای تحلیل داده‌ها از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شد.

ملاک ورود به پژوهش عبارت بود از دانشجویان سال اول تا کارشناسی ارشد در حال تحصیل در دانشگاه فرهنگیان و رضایت برای انجام پژوهش. مفروضه‌های اصلی مدل‌یابی معادلات ساختاری شامل مقادیر ناموجود،^۱ نرمال بودن،^۲ خطی بودن،^۳ هم‌خطی بودن،^۴ و یکسانی پراکندگی^۵ مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت برای بررسی فرضیه‌های پژوهش تحلیل چندمتغیری با استفاده از مدل‌یابی معادلات ساختاری انجام شد.

ابزارهای پژوهش

۱. پرسش‌نامه تجدیدنظرشده الگوهای ارتباطی خانواده:^۶ این مقیاس ۲۶ گویه‌ای را کوئرنر و فیتزپاتریک ساخته‌اند. این ابزار جهت‌گیری گفت‌و شنود و جهت‌گیری هم‌نوایی خانواده را که به ترتیب با ۱۵ و ۱۱ گویه می‌سنجد. کوئرنر و فیتزپاتریک (۲۰۰۲) اعتبار مقیاس را برای بعد گفت‌و شنود ۰/۸۹ و برای بعد

1. missing data
2. normality
3. linearity
4. multicollinearity
5. homoscedasticity
6. the Revised Family Communication Pattern Instrument

هم‌نوایی ۰/۷۹ گزارش کردند. کوروش‌نیا (۱۳۸۹) برای بعد گفت‌وگوشنود آلفای ۰/۸۷ و برای بعد هم‌نوایی آلفای ۰/۸۱ را گزارش داد.

۲. پرسش‌نامه جهت‌گیری دینی چرخشی^۱ توسط کراوس و هود (۲۰۱۳) ساخته شد و دارای ۶۳ گویه و ۱۰ خرده‌مقیاس است. ربع متعهد - تأمل‌گر (شامل جهت‌گیری علاقه)، ربع متعهد - غیرتأمل‌گر (شامل جهت‌گیری فردی، محوری، سود و تنبیه)، ربع غیرمتعهد - تأمل‌گر (شامل جهت‌گیری شک، تردید و گفت‌وگو) و ربع غیرمتعهد - غیرتأمل‌گر (شامل جهت‌گیری اجتماعی و اجبار) می‌باشد. کراس و هود (۲۰۱۳) پایایی درونی مقیاس را بر مبنای میانگین چهار گروه نمونه آمریکایی بین ۰/۷۲ و ۰/۹۱ گزارش کردند. ایساک و همکارانش (۲۰۱۷) در نمونه‌ای معرف از ایالات متحده میانگین ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس را ۰/۸۵ به‌دست آوردند. دامنه ضرایب آلفای ده مقیاس بین ۰/۷۶ و ۰/۹۵ گزارش شد. آقابابائی و همکارانش (۲۰۱۹) ضرایب آلفای کرونباخ خرده‌مقیاس‌های نسخه فارسی این پرسش‌نامه را بین ۰/۶۳ و ۰/۸۷ گزارش کردند؛ همچنین پرسش‌نامه جهت‌گیری دینی چرخشی دارای روایی واگرا و هم‌گرایی خوبی با دیگر مقیاس‌ها دارد (نجیب‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸).

۳. خودشیفتگی: این پرسش‌نامه که توسط آملز (۲۰۰۶) ساخته شده است، ویژگی‌های شخصیت خودشیفته را در سطح غیربالینی می‌سنجد و متشکل از جفت گویه‌های بله و خیر است که پاسخ‌دهندگان باید یکی از آنها را انتخاب نماید. در مطالعه امونز، آلفای کرونباخ برای عامل اقتدار - رهبری ۰/۶۹، برای عامل درخودخیزدگی - خودستايشی ۰/۸۱، برای عامل برتری‌جویی - تکبر ۰/۷۰ و برای عامل بهره‌کشی - محق بودن ۰/۶۸ بود. در مطالعه روزاریو و وایت، ضرایب آلفای کرونباخ مقیاس ۰/۸۰ و پایایی بازآزمایی آن ۰/۸۲ بود (قریشی‌راد، ۱۳۹۴).

یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر، ۳۸۸ دانشجو (شامل ۲۹۵ زن) با میانگین و انحراف استاندارد سنی به ترتیب ۲۲/۲۴ ± ۵/۴۸ سال شرکت کردند. از بین شرکت‌کنندگان ۴۴ نفر (۱۱/۳ درصد) در رشته زبان‌های خارجه، ۱۹۴ نفر (۵۰ درصد) در رشته‌های علوم تربیتی، ۱۹ نفر (۴/۹ درصد) در رشته‌های روان‌شناسی و مشاوره، ۶۹ نفر (۱۷/۸ درصد) در رشته ادبیات فارسی، ۲۹ نفر (۷/۵ درصد) در رشته الهیات، ۱۷ نفر (۴/۴ درصد) در رشته‌های فنی - مهندسی و ۱۰ نفر (۲/۶ درصد) در سایر رشته‌ها مشغول به تحصیل بودند. ۴ نفر از شرکت‌کنندگان رشته تحصیلی خود را تعیین نمودند. جدول (۱) علاوه بر میانگین، انحراف استاندارد، مقادیر چولگی، کشیدگی، ضریب تحمل و عامل تورم واریانس، ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

[illegible]

۹. نقب کردن	جهت گیری دینی	۱۰. علاقه	۱۱. محوری	۱۲. فردی	۱۳. سود	۱۴. تنبیه	۱۵. شک	۱۶. تردید	۱۷. گفتگو	۱۸. اجتماعی	۱۹. اخبار
-/۰.۳۴***		۰/۴۴***	-/۰.۲۷***	-/۰.۰۹***	-/۰.۱۵***	۰/۰.۰۱	-/۰.۱۲***	-/۰.۰۷	-/۰.۲۳***	۰/۰.۰۱	-/۰.۲۲***
۰/۲۶***		-/۰.۲۷***	۰/۰.۳۱***	۰/۰.۲۷***	۰/۰.۶۳***	۰/۰.۰۴	۰/۰.۰۹***	۰/۰.۰۶	۰/۰.۳۹***	۰/۰.۰۱	۰/۰.۲۳***
۰/۲۵***		-/۰.۰۹	-/۰.۱۲*	-/۰.۱۱*	-/۰.۱۴***	-/۰.۰۸	۰/۰.۰۲	۰/۰.۰۷	-/۰.۰۱	۰/۰.۰۸	۰/۰.۰*
۰/۰.۵***		-/۰.۰۷	۰/۰.۰۱	۰/۰.۰۴	۰/۰.۱۱*	۰/۰.۰*	-/۰.۱۱*	-/۰.۱۳***	-/۰.۱۰	-/۰.۱۷***	۰/۰.۵***
۰/۰.۳۰***		-/۰.۰۴	-/۰.۰۳	۰/۰.۰۵	۰/۰.۰۳	-/۰.۰۲	-/۰.۰۱	-/۰.۱۳*	-/۰.۰۱	۰/۰.۰۹***	۰/۰.۰۸
۰/۰.۴۰***		۰/۰.۰۱	-/۰.۱۴***	-/۰.۱۸***	-/۰.۰۸	-/۰.۱۰*	۰/۰.۱۳***	۰/۰.۰۱	۰/۰.۲۱***	۰/۰.۱۴***	۰/۰.۱۱*
۰/۰.۲۰***		-/۰.۲۷***	-/۰.۰۲	-/۰.۰۶	-/۰.۰۶	۰/۰.۰۵	۰/۰.۰۶	-/۰.۱۰*	-/۰.۰۴	۰/۰.۰*	۰/۰.۱۲*
۰/۰.۱۸***		-/۰.۰۱	-/۰.۰۹***	-/۰.۰۷	-/۰.۰۷	-/۰.۰۵	۰/۰.۰۶	-/۰.۰۱	۰/۰.۰۷	۰/۰.۰۳	-/۰.۰۲
-		-/۰.۰۶	-/۰.۲۰***	-/۰.۱۵***	-/۰.۱۲***	-/۰.۰۲	۰/۰.۱۲*	۰/۰.۰۱	۰/۰.۱۴***	۰/۰.۱۵***	۰/۰.۱۵***
		-	۰/۰.۲۶***	۰/۰.۱۲*	-/۰.۰۶	-/۰.۰۱	-/۰.۰۷	-/۰.۰۴	-/۰.۲۴***	-/۰.۰۶	-/۰.۱۰
			-	۰/۰.۵۳***	۰/۰.۵۸***	۰/۰.۲۷***	-/۰.۲۶***	-/۰.۲۱***	-/۰.۲۸***	-/۰.۰۱	-/۰.۰۶
				-	۰/۰.۶۷***	۰/۰.۰۸	-/۰.۲۹***	-/۰.۲۳***	-/۰.۲۶***	-/۰.۱۰	-/۰.۲۲***
					-	۰/۰.۳۴***	-/۰.۲۶***	-/۰.۲۰***	-/۰.۲۲***	۰/۰.۰۹	۰/۰.۰۴
						-	-/۰.۳۴***	-/۰.۱۷***	-/۰.۱۷***	۰/۰.۱۷***	۰/۰.۳۰***
							-	۰/۰.۲۸***	۰/۰.۴۴***	-/۰.۰۳	-/۰.۰۹

میانگین	انحراف	چولگی	کشیدگی	ضریب تحمل	تورم واریانس
۵۲/۱۳	۱۳/۴۷	—/۵۸	—/۴۵	۰/۵۳	۱/۸۸
۶۷/۶۱	۹/۵۳	۰/۳۳	—/۱۲	۰/۶۲	۱/۶۰
۳۷/۵۵	۱/۵۵	۰/۳۱	—/۰۳	۰/۷۶	۱/۳۱
۳۸/۴۸	۱/۲۱	۰/۵۹	۰/۳۹	۰/۸۴	۱/۲۰
۶۷/۴۵	۱/۴۰	۰/۸۷	۱/۲۵	۰/۶۶	۱/۵۱
۲/۵۱	۱/۳۳	۰/۵۰	۰/۳۶	۰/۵۷	۱/۷۶
۳۴/۳۴	۱/۱۰	—/۰۹	—/۱۸	۰/۸۱	۱/۲۰
۶۸/۱۰	۰/۷۲	۰/۳۸	۰/۶۷	۰/۷۶	۱/۳۳
۳۸/۴۸	۱/۲۸	۰/۷۴	۰/۵۴	۰/۷۱	۱/۴۰
۲۲/۰۲	۴/۶۲	—/۴۰	—/۷۰	—	—
۲۲/۵۵	۴/۶۵	—/۶۴	—/۱۷	—	—
۲۵/۶۱	۳۳/۲	—/۸۸	۰/۹۷	—	—
۱۹/۰۲	۲/۵۹	—/۷۷	—/۳۱	—	—
۶۷/۶۱	۷۰/۴	—/۸۷	—/۲۱	—	—
۱۹/۵۵	۸۰/۷	—/۱۲	—/۵۵	—	—

۰/۰۵ > P* و ۰/۰۱ > P**

ادامه جدول (۱)

متغیر	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹
۱۶. تردید	—			
۱۷. گفت‌وگو	۰/۲۱**	—		
۱۸. اجتماعی	—/۱۳*	۰/۰۲	—	
۱۹. فشار	۰/۰۸	۰/۰۱	۰/۳۲**	—
میانگین	۲۰/۲۱	۱۶/۵۹	۱۳/۶۳	۱۷/۳۱
انحراف	۳/۳۹	۵/۱۱	۴/۳۰	۵/۰۱
چولگی	۰/۰۴	—/۰۵	۰/۱۲	—/۱۱
کشیدگی	۰/۰۸	۰/۱۸	—/۲۰	—/۷۱
ضریب تحمل	—	—	—	—
تورم واریانس	—	—	—	—

جدول (۱) ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش حاضر را نشان می‌دهد. به‌منظور ارزیابی نرمال بودن توزیع داده‌های تک متغیری، کشیدگی و چولگی تک‌تک متغیرها مورد بررسی قرار گرفت و نتایج نشان داد شاخص‌های کشیدگی و چولگی هیچ‌یک از متغیرها از محدوده $+2$ و -2 خارج نشده است. بر این اساس، چنین نتیجه‌گیری شد که مفروضه نرمال بودن توزیع داده‌های تک متغیری در بین داده‌ها برقرار است. مفروضه هم‌خطی بودن نیز در بین داده‌های پژوهش حاضر برقرار بود؛ زیرا که

مقادیر ضریب تحمل هریک از متغیرهای پیش‌بین کمتر از ۰/۱ و مقادیر عامل تورم واریانس هریک از آنها بزرگ‌تر از ۱۰ نبود (ر.ک: میرز و همکاران، ۲۰۰۶). در نهایت به‌منظور ارزیابی برقراری یا عدم برقراری مفروضه نرمال بودن توزیع داده‌های چندمتغیری، اطلاعات مربوط به «فاصله مهلنوبایس»^۱ بررسی شد. نتایج نشان داد که مقادیر چولگی و کشیدگی نمرات مزبور به ترتیب برابر با ۰/۳۸ و ۰/۶۴- است. بر این اساس، چنین نتیجه‌گیری شد که مفروضه نرمال بودن توزیع داده‌های چندمتغیری نیز در بین داده‌های پژوهش حاضر برقرار است.

تحلیل مدل

الف) مدل اندازه‌گیری: در پژوهش حاضر خودشیفتگی و جهت‌گیری‌های دینی متعهد - غیرتأمل‌گر، غیرمتعهد - تأمل‌گر و غیرمتعهد - غیرتأمل‌گر متغیرهای مکنون بودند و مدل اندازه‌گیری پژوهش را شکل دادند. چگونگی برازش مدل اندازه‌گیری با داده‌های گردآوری‌شده با استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی و با نسخه ۲۴ نرم‌افزار AMOS و استفاده از روش برآورد بیشینه احتمال^۲ مورد ارزیابی قرار گرفت. جدول (۲) شاخص‌های برازندگی مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری را نشان می‌دهد.

جدول ۲: شاخص‌های برازش مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری

نقطه برش ^۳	مدل ساختاری	مدل اندازه‌گیری		شاخص‌های برازندگی
		مدل اصلاح‌شده	مدل اولیه	
-	۳۴۱/۱۳	۲۶۴/۸۶	۳۶۵/۳۷	مجذور کای ^۴
-	۱۳۷	۹۵	۹۸	درجه آزادی مدل
χ^2/df^5	۲/۵۰	۲/۷۹	۳/۷۳	
GFI^6	۰/۹۳۲	۰/۹۲۰	۰/۸۸۹	
$AGFI^7$	۰/۸۹۳	۰/۸۸۶	۰/۸۴۶	
CFI^8	۰/۹۴۱	۰/۹۳۶	۰/۸۷۱	
$RMSEA^9$	۰/۰۶۲	۰/۰۶۸	۰/۰۸۴	

1. Mahalanobis distance (D)

2. Maximum Likelihood

۳. نقاط برش بر اساس دیدگاه کلاین (۲۰۱۶)

4. Chi-Square

5. normed chi-square

6. Goodness Fit Index

7. Adjusted Goodness Fit Index

8. Comparative Fit Index

9. Root Mean Square Error of Approximation

جدول (۲) نشان می‌دهد که هیچ‌یک از شاخص‌های برازندگی حاصل از تحلیل عاملی تأییدی از برازش قابل قبول مدل اندازه‌گیری با داده‌های گردآوری شده حمایت نمی‌کنند. به همین دلیل مدل در سه مرحله با ایجاد کوواریانس بین خطاهای دو نشانگر فردی و تنبیه (مرحله اول)، تنبیه و اجبار (مرحله دوم) و فردی و اجبار (مرحله سوم) اصلاح و در نهایت شاخص‌های برازندگی حاصل شد، که نشان داد مدل اندازه‌گیری با داده‌های گردآوری شده برازش قابل قبول دارد. در مدل اندازه‌گیری بزرگ‌ترین بار عاملی متعلق به نشانگر سود ($\beta=0/841$) و کوچک‌ترین بار عاملی متعلق به نشانگر خودبسندگی ($\beta=0/352$) بود؛

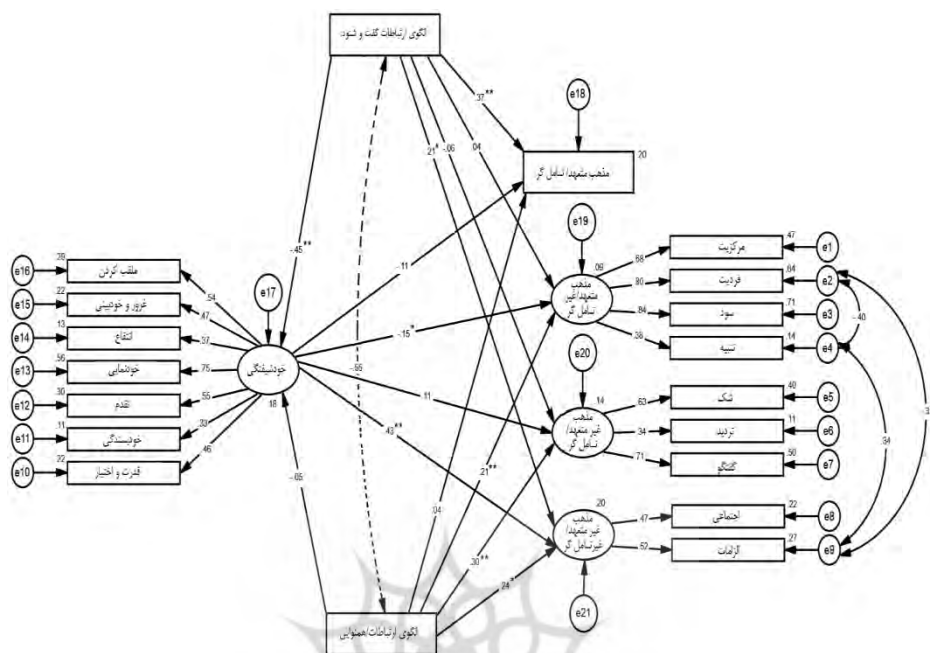
ب) مدل ساختاری: در مدل ساختاری پژوهش فرض شده بود که الگوی ارتباطات خانواده، هم به صورت مستقیم و هم با میانجی‌گری خودشیفتگی بر جهت‌گیری دینی چرخشی دانشجویان اثر دارد. برای آزمون مدل مزبور روش مدلیابی معادلات ساختاری به کار گرفته شد. در جدول (۲) ملاحظه می‌شود، نتایج نشان داد که همه شاخص‌های برازندگی حاصل از تحلیل مدلیابی معادلات ساختاری از برازش مدل ساختاری پژوهش با داده‌های گردآوری شده حمایت می‌کنند. جدول (۳) ضرایب مسیر بین متغیرها را در مدل ساختاری پژوهش نشان می‌دهد.

جدول ۳: ضرایب مسیر در مدل ساختاری

ضرایب مسیر	b	S.E	β	sig
الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← خودشیفتگی	-0/004	0/005	-0/050	0/448
الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← مذهب غیرمتعهد - غیر تأمل‌گر	0/051	0/022	0/241	0/018
الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← مذهب غیرمتعهد - تأمل‌گر	0/100	0/026	0/298	0/001
الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← مذهب متعهد - غیر تأمل‌گر	0/069	0/021	0/207	0/001
الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← مذهب متعهد - تأمل‌گر	0/023	0/028	0/044	0/416
الگوی ارتباطات/گفت‌و شنود ← خودشیفتگی	-0/024	0/004	-0/448	0/001
الگوی ارتباطات/گفت‌و شنود ← مذهب غیرمتعهد - غیر تأمل‌گر	-0/031	0/013	-0/208	0/029
الگوی ارتباطات/گفت‌و شنود ← مذهب غیرمتعهد - تأمل‌گر	-0/015	0/019	-0/064	0/427
الگوی ارتباطات/گفت‌و شنود ← مذهب متعهد - غیر تأمل‌گر	0/009	0/017	0/028	0/591
الگوی ارتباطات/گفت‌و شنود ← مذهب متعهد - تأمل‌گر	0/135	0/022	0/370	0/001
خودشیفتگی ← مذهب غیرمتعهد - غیر تأمل‌گر	1/218	0/386	0/422	0/001
خودشیفتگی ← مذهب غیرمتعهد - تأمل‌گر	0/480	0/357	0/108	0/178
خودشیفتگی ← مذهب متعهد - غیر تأمل‌گر	-0/676	0/314	-0/153	0/032
خودشیفتگی ← مذهب متعهد - تأمل‌گر	-0/719	0/412	-0/105	0/081

sig	β	S.E	b	ضرایب مسیر	
۰/۲۱۳	-۰/۰۲۲	۰/۰۰۱	-۰/۰۰۱	الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← مذهب غیرمتعهد - غیر تأمل گر	۳
۰/۵۶۲	-۰/۰۰۵	۰/۰۰۷	-۰/۰۰۲	الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← مذهب غیرمتعهد - تأمل گر	
۰/۴۸۹	۰/۰۰۸	۰/۰۰۵	۰/۰۰۳	الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← مذهب متعهد - غیر تأمل گر	
۰/۵۱۷	۰/۰۰۵	۰/۰۰۶	۰/۰۰۳	الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← مذهب متعهد - تأمل گر	
۰/۰۰۱	-۰/۱۹۴	۰/۰۰۸	-۰/۰۲۹	الگوی ارتباطات/گفت‌وشنود ← مذهب غیرمتعهد - غیر تأمل گر	
۰/۰۱۲	-۰/۰۴۸	۰/۰۰۵	-۰/۰۱۲	الگوی ارتباطات/گفت‌وشنود ← مذهب غیرمتعهد - تأمل گر	
۰/۰۰۷	۰/۰۶۹	۰/۰۰۶	۰/۰۱۶	الگوی ارتباطات/گفت‌وشنود ← مذهب متعهد - غیر تأمل گر	
۰/۰۱۶	۰/۰۴۷	۰/۰۰۸	۰/۰۱۷	الگوی ارتباطات/گفت‌وشنود ← مذهب متعهد - تأمل گر	۴
۰/۰۲۹	۰/۲۱۹	۰/۰۲۳	۰/۰۵۰	الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← مذهب غیرمتعهد - غیر تأمل گر	
۰/۰۰۱	۰/۲۹۳	۰/۰۳۸	۰/۰۹۸	الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← مذهب غیرمتعهد - تأمل گر	
۰/۰۰۸	۰/۱۹۹	۰/۰۲۵	۰/۰۶۶	الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← مذهب متعهد - غیر تأمل گر	
۰/۵۰۳	۰/۰۴۹	۰/۰۳۸	۰/۰۲۰	الگوی ارتباطات/هم‌نوایی ← مذهب متعهد - تأمل گر	
۰/۰۰۱	-۰/۰۴۰۲	۰/۰۱۹	-۰/۰۶۰	الگوی ارتباطات/گفت‌وشنود ← مذهب غیرمتعهد - غیر تأمل گر	
۰/۰۳۶	-۰/۱۱۲	۰/۰۱۳	-۰/۰۲۷	الگوی ارتباطات/گفت‌وشنود ← مذهب غیرمتعهد - تأمل گر	
۰/۰۸۶	۰/۱۰۷	۰/۰۱۵	۰/۰۲۵	الگوی ارتباطات/گفت‌وشنود ← مذهب متعهد - غیر تأمل گر	۵
۰/۰۰۱	۰/۴۱۷	۰/۰۴۱	۰/۱۵۲	الگوی ارتباطات/گفت‌وشنود ← مذهب متعهد - تأمل گر	

جدول (۳) نشان می‌دهد که ضریب مسیر کل الگوی هم‌نوایی ارتباطات خانواده با جهت‌گیری دینی چرخشی متعهد - غیر تأمل گر، غیرمتعهد - غیر تأمل گر و غیرمتعهد - تأمل گر مثبت و معنادار است؛ همچنین ضریب مسیر کل الگوی گفت‌وشنود ارتباطات خانواده با جهت‌گیری دینی چرخشی غیرمتعهد - تأمل گر و غیرمتعهد - غیر تأمل گر منفی و با جهت‌گیری چرخشی متعهد - تأمل گر مثبت و معنادار بود. منطبق بر نتایج جدول (۳) ضریب مسیر بین خودشیفتگی با جهت‌گیری دینی چرخشی متعهد - غیر تأمل گر منفی و با جهت‌گیری دینی چرخشی غیرمتعهد - غیر تأمل گر مثبت و معنادار بود. جدول (۳) نشان می‌دهد که ضریب مسیر غیرمستقیم بین الگوی هم‌نوایی ارتباطات خانواده با هیچ‌یک از ابعاد جهت‌گیری دینی چرخشی معنادار نیست. در مقابل، ضریب مسیر غیرمستقیم بین الگوی گفت‌وشنود ارتباطات خانواده با جهت‌گیری دینی چرخشی غیرمتعهد - غیر تأمل گر و غیرمتعهد - تأمل گر منفی و با متعهد - غیر تأمل گر و جهت‌گیری دینی چرخشی متعهد - تأمل گر مثبت و معنادار بود. این یافته بیانگر آن است که خودشیفتگی اثر الگوی گفت‌وشنود ارتباطات خانواده بر جهت‌گیری دینی چرخشی غیرمتعهد - غیر تأمل گر و غیرمتعهد - غیر تأمل گر را به‌صورت منفی و اثر آن بر جهت‌گیری دینی چرخشی متعهد - تأمل گر و متعهد - غیر تأمل گر را به‌صورت مثبت و معنادار میانجی‌گری می‌کند. شکل (۱) برآوردهای استاندارد در مدل ساختاری پژوهش را نشان می‌دهد.

مجموع ۲۰ درصد، ۹ درصد، ۴
تأمل گر، متعدد - غیر تأمل گر، غ

مجموع ۲۰ درصد، ۹ درصد، ۴
تأمل گر، متعدد - غیر تأمل گر، غ

بحث و نتیجه گیری

بحث و نتیجه گیری

توتونچی (۱۳۹۸) و سدیکیدس و گبائر^۱ (۲۰۲۱) همسو می‌باشد. فیتزپاتریک و ریچی (۱۹۹۵) دو بعد هم‌نوایی و گفت‌وشنود را مطرح می‌کنند. در بعد هم‌نوایی، تأکید زیادی بر همسانی نگرش‌ها و باورها در تعاملات می‌شود و بر حرف‌شنوی از بزرگ‌ترها و والدین تأکید می‌شود. بر عکس در بعد گفت‌وشنود، تمامی اعضای خانواده آزادانه و مداوم با یکدیگر تعامل دارند. در خانواده‌هایی که الگوی گفت‌وشنود دارند، تمایل دارند فرزندان با مهارت‌های اجتماعی بالا، رشد شایستگی‌ها و توانمندی‌های میان‌فردی، افزایش قاطعیت در رفتار و احساس خودارزشمندی تربیت کنند (زارع، خسروی و جاهدی، ۱۳۹۴).

محیط خانوادگی حمایتگر، گرم و با الگوی گفت‌وشنود، فرزندان را پرورش می‌دهد که فرصت استقلال در تصمیم‌گیری‌های مهم زندگی، خودشکوفایی، شناخت خود، بانشاط بودن و سرزندگی را دارا هستند. در خانواده‌های دارای الگوی ارتباطی گفت‌وشنود، فرزندان در رابطه با تصمیمات و اخذ عقاید شخصی و دینی به‌اندازه کافی توانا هستند و والدین، فرزندان را در تصمیم‌گیری‌ها و جهت‌گیری‌های دینی حمایت می‌کنند و نیاز به کنترل فرزندان خود ندارند. بالعکس در خانواده‌های با هم‌نوایی بالا والدین مستبد و کنترل‌کننده تأکید دارند که فرزندان در جهت تصمیمات آنها حرکت کنند، از تعارض و مقابله با جمع اجتناب کنند، به بزرگ‌ترها احترام بگذارند و مطابق با میل والدین‌شان رفتار کنند (اومت، اکسی و اردوگان،^۲ ۲۰۱۹). بنابراین می‌توان گفت الگوهای ارتباطی خانواده که مبتنی بر پذیرش و شنیدن نقطه‌نظرات اعضای خانواده باشد، می‌تواند به رشد هویت دینی فرزندان کمک کند. الگوهای ارتباطی خانواده به باور افراد درباره شیوه ابراز صمیمیت، عاطفه و حمایت از یکدیگر، میزان و شیوه گفت‌وگوی اعضای خانواده اشاره دارد. در این مدل، خانواده اعضای خود را به تعامل و همکاری با یکدیگر در موضوعات مختلف تشویق می‌کند و اعضا آزادانه و خودانگیخته با هم مشارکت دارند و به حل مسائل ترغیب می‌شوند (کوئرنر و فیتزپاتریک، ۲۰۰۲). به همین دلیل، مدل ارتباطی گفت‌وشنود در خانواده منجر به جهت‌گیری دینی متعهد می‌گردد. در این محیط ایمن و پذیرا، فرزندان به بیان دیدگاه‌ها و نظرات خود درباره امور دینی می‌پردازند و سوالات و ابهامات خود را حل می‌کنند.

همچنین بر اساس نتایج تجزیه و تحلیل، مشخص شد متغیرهای الگوی ارتباطات خانواده و خودشیفتگی، جهت‌گیری دینی چرخشی متعهد - تأمل‌گر، متعهد - غیرتأمل‌گر، غیرمتعهد - تأمل‌گر و غیرمتعهد - غیرتأمل‌گر را تبیین می‌کنند، که این نتایج با یافته‌های جهانگیرزاده و قربانی (۱۳۸۸)، آردی و بودیارتی^۳ (۲۰۲۰) و کرنبرگ (۲۰۱۲) همسو می‌باشد. نقش حیاتی خانواده در شکل دادن به

1. Sedikides & Gebauer
2. Umme, Eksı & Erdogan
3. Ardi, R. & Budiarti

ویژگی‌های شخصیتی کودک پذیرفته شده است (کرنبرگ، ۲۰۱۲). شخصیت یکی از مهم‌ترین عامل‌هایی است که جهت‌گیری رفتار فردی را فراهم می‌کند که بنیان آن از محیط خانواده آغاز می‌شود. به‌عنوان یک عامل تعیین‌کننده در بسیاری از رفتارها، ویژگی‌های شخصیتی یک فرد در رفتارهای تصمیم‌گیری او قرار دارد. افراد خودشیفته معمولاً کمتر متواضع، کمتر بخشنده، کمتر عذرخواه و کمتر همدل هستند. خودشیفتگی با انگیزه‌های بیرونی و نه درونی نسبت به دین مرتبط است. افراد دارای سطوح بالای خودشیفتگی دین را وسیله‌ای برای دستیابی به نیازها و علایق غیردینی می‌دانند. آن دسته از افراد با خودشیفتگی بالا که مذهبی هستند اغلب در زندگی معنوی خود درگیری و خشم بیشتری را تجربه می‌کنند، باورهای معنوی خود را بیشتر گزارش می‌کنند و انگیزه درونی کمتری برای مشارکت مذهبی نشان می‌دهند. در مقایسه با افراد با خودشیفتگی پایین، آنها کمتر تحت تأثیر اعمال نادرست خود و به دنبال خدا هستند (هرمان و فولر، ۲۰۱۷). بیانج (۲۰۱۵) در این زمینه می‌گوید که افراد در خانواده‌های با هم‌نوایی بالا، ویژگی‌هایی همچون احساس اغراق‌آمیز خودستایی، تمایل به داشتن قدرت یا موفقیت نامحدود، نیاز به تحسین، محق‌پنداشتن خود، فقدان همدلی و بهره‌کشی که همگی از ویژگی‌های شخصیت خودشیفته است را دارا هستند. این نکات، به‌خوبی تبیین‌کننده نتایج پژوهش حاضر می‌باشد.

پژوهش حاضر تنها در دانشجویان دانشگاه فرهنگیان شهر تهران انجام شد که تعمیم‌پذیری نتایج به سایر گروه‌ها را با محدودیت مواجه می‌سازد. پیشنهاد می‌شود با آموزش فرزندپروری سالم و الگوهای تعاملی گفت‌و شنود در خانواده، به‌صورت کارگاه‌های آموزشی، از پرورش کودکانی مستقل، توانمند و با همدلی بالا حمایت کرد؛ همچنین مشاوران و روان‌شناسان، از نتایج پژوهش حاضر می‌توانند در مشاوره‌های فردی به نقش مهم خانواده و تعاملات آنها و نیز آموزش و تفهیم انواع جهت‌گیری‌های دینی استفاده کنند.

منابع

- امیرارجمندی، سیده زهره‌سادات؛ جهانگیر، پانته آ و نیکنام، مژگان (۱۴۰۱). مدل ساختاری پیش‌بینی تعهد زناشویی در زنان متأهل بر اساس جهت‌گیری دینی با میانجیگری معنویت. *خانواده‌درمانی کاربردی*، ۳(۲)، ۵۱-۶۶.
- جهانگیرزاده، محمدرضا و قربانی، نیما (۱۳۸۸). رابطه عوامل شخصیت و خودشیفتگی بیمارگون با جهت‌گیری دینی. *روان‌شناسی و دین*، ۲(۲)، ۴۱-۷۰.
- جنابادی، حسین و حسینی، مژگان (۱۴۰۰). رابطه سبک‌های ارتباطی والدین با خودشیفتگی در دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دوره دوم شهر بیرجند. *روان‌شناسی مدرسه*، ۸(۳)، ۷۴-۸۶.

- زارع، ملیحه؛ خسروی، صدرالله و جاهدی، سهیلا (۱۳۹۴). بررسی تأثیر الگوهای ارتباطی خانوادگی بر میزان بروز رفتارهای پرخطر در گروهی از دانش آموزان دبیرستانی شیراز. *کنفرانس بین المللی علوم انسانی*. روان شناسی و علوم اجتماعی. تهران.
- ضابطی، عطیه السادات و جعفری، صدیقه (۱۳۹۷). الگوی ساختاری سبک های والدگری، طرحواره های ناسازگار اولیه و خودشیفتگی نوجوانان. *روان شناسی کاربردی*، ۱۲(۴۶)، ۳۰۲-۲۸۵.
- فولادچنگ، محبوبه و قدومی زاده، فاطمه (۱۳۹۴). واسطه گری جهت گیری مذهبی دانشجویان در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و گرایش به تفکر انتقادی. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*. ۱(۱)، ۱۰۷-۱۳۲.
- میکائیلی، نیلوفر؛ رحیمی، سعید و صداقت، مهرناز (۱۳۹۷). نقش الگوهای ارتباطی خانواده، ساختار انگیزشی و انعطاف پذیری روان شناختی در پیش بینی طلاق هیجانی زوجین. *آسیب شناسی*. مشاوره و غنی سازی خانواده. ۱(۴)، ۱۶-۱.
- Aghababaei, N., Krauss, S. W., Aminikhoo, M. & Isaak, S. L. (2019). The Circumplex Religious Orientation Inventory: Validity and reliability of a new approach to religious orientation in a Muslim population. *Psychology of Religion and Spirituality*, 11(4), 350.
- Ardi, R. & Budiarti, D. (2020). The role of religious beliefs and collective narcissism in interreligious contact on university students. *Heliyon*, 6(9), e04939.
- Barnett, M. D. & Sharp, K. J. (2017). Narcissism, gender, and evolutionary theory: The role of private and public self-absorption. *Personality and Individual Differences*, 26(4), 326-332.
- Doehring, C., Clarke, A., Pargament, K. I., Hayes, A., Hammer, D., Nickolas, M., et al. (2009). Perceiving sacredness in life: Correlates and predictors. *Archiv Für Religionspsychologie/Archive for the Psychology of Religions*, 31(1), 55-73.
- Duriez, B., Fontaine, J. R. & Hutsebaut, D. (2000). A further elaboration of the Post-Critical Belief scale: Evidence for the existence of four different approaches to religion in Flanders-Belgium. *Psychologica Belgica*, 40(3), 153-182.
- Dubendorff, S. J., & Luchner, A. F. (2017). The perception of atheists as narcissistic. *Psychology of Religion and Spirituality*, 9(4), 368-376.
- Gorsuch, R. L. & McPherson, S. E. (1989). Intrinsic/extrinsic measurement: I/E-revised and single-item scales. *Journal for the Scientific study of Religion*, 348-354.
- Fatfouta, R. & Schr der-Abé, M. (2017). I can see clearly now: Clarity of transgression-related motivations enhances narcissists' lack of forgiveness. *Personality and Individual Differences*, 105, 280-286.
- Fife, E., Leigh Nelson, C. & Messersmith, A. S. (2014). The Influence of Family Communication Patterns on Religious Orientation Among College Students. *Journal of Family Communication*, 14, 72-84.
- Haidt, J. (2003). The moral emotions. In R. J. Davidson, K. R. Scherer, & H. H. Goldsmith (Eds.), *Handbook of affective sciences* (p. 852-870). New York: Oxford University Press.
- Haidt, J. (2012). The righteous mind: Why good people are divided by politics and religion. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hathaway, William. (2016). Religion as a Potentiator in Human Motivation. *Paper presented at the Division 36 Mid-year Conference, Brooklyn, NY, USA, March 12*.
- Hermann, A. D. & Fuller, R. C. (2018). Grandiose narcissism and religiosity. *Handbook of Trait Narcissism: Key Advances, Research Methods, and Controversies*, 379-387.
- Hermann, A. & Fuller, R. (2017). Trait narcissism and contemporary religious trends. *Archiv Für Religionspsychologie/Archive for the Psychology of Religions*, 39(2), 99-117.

- Howell, A. J., Dopko, R. L., Turowski, J. B. & Buro, K. (2011). The disposition to apologize. *Personality and Individual Differences*, 51(4), 509-514.
- Hunsberger, B. (1989). A short version of the Christian orthodoxy scale. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 360-365.
- Konrath, S., Ho, M. H. & Zarins, S. (2016). The strategic helper: Narcissism and prosocial motives and behaviors. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*, 35(2), 182-194.
- Krauss, S. W. & Hood Jr, R. W. (2013). A new approach to religious orientation: The commitment-reflectivity circumplex (Vol. 16). Rodopi.
- Mobaraki R, Yousefi F, Esfandiari GH. (2020) The comparison of spiritual health in cancer and non-cancer patients in Sanandaj Tohid Hospital in 2018. *Shenakht J Psychol Psychiatr*; 6, 141-9.
- Norenzayan, A., Shariff, A. F., Gervais, W. M., Willard, A. K., McNamara, R. A., Slingerland, E., et al. (2014). The cultural evolution of prosocial religions. *Behavioral and Brain Sciences*, 39.
- Noroozi, M. & Mohebbi-Dehnavi, Z. (2023). Investigating the relationship between religious orientation and spiritual intelligence with general health dimensions in women with breast cancer. *Journal of education and health promotion*, 12, 40.
- Rosmarin, D. H., Alper, D. A., Pargament, K. I. (2016). *Religion, Spirituality, and Mental Health*. Encyclopedia of Mental Health (Second Edition).
- Rowthorn, M. J., Billington, D. R., Krägeloh, C. U., Landon, J. & Medvedev, O. N. (2019). Development of a mental health recovery module for the WHOQOL. *Quality of life research: an international journal of quality of life aspects of treatment, care and rehabilitation*, 28(12), 3363-3374.
- Ryan, R. M., Rigby, S. & King, K. (1993). Two types of religious internalization and their relations to religious orientations and mental health. *Journal of personality and social psychology*, 65(3), 586.
- Sandage, S. J., Paine, D. & Hill, P. (2015). Spiritual barriers to humility: A multidimensional study. *Mental Health, Religion & Culture*, 18(3), 207-217.
- Sedikides, C. & Gebauer, J. E. (2021). Do religious people self-enhance?. *Current opinion in psychology*, 40, 29-33.
- Umme, D., Eksi, H. & Erdogan, A. (2019). Predictive Role of Narcissism and Family Relations on Decision-making Characteristics of Secondary School Students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 19(79), 21-38.
- Wallace, H. M. & Baumeister, R. F. (2002). The performance of narcissists rises and falls with perceived opportunity for glory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(5), 819-834.
- Yang, Y., Huang, S. (2018). Religious beliefs and environmental behaviors in China. *Religions*, 9(3), 1-12.